

Pogovori s sodobniki

ALEŠ ŠTEGER

SODOBNOST: *Kdo ste.* Čeprav ste doslej izdali samo tri zbirke pesmi (*Šahovnice ur, Kašmir in Protuberance*), sodite med najodmevnejše sooblikovalce literarnega življenja pri nas. Izdali ste tudi knjigo potopisnih refleksij *Včasih je januar sredi poletja*. Vaše pesmi postopoma prodirajo v tuje jezike, ste urednik zbirke Koda pri Študentski založbi, pobudnik in glavni organizator odmevnega pesniškega festivala Medana, soorganizator mednarodnega festivala kratke zgodbe Fabula, in še marsikaj. Stari ste trideset let. Se vam zdi, da ste za svoja leta naredili oziroma dosegli toliko, kot ste pričakovali, več, ali manj? Kaj lahko pričakujemo od vas v bližnji prihodnosti, in kako vidite samega sebe pri, recimo, petdesetih?

ŠTEGER: Na procesu, ki se prične z avtorjevo prvo objavo in preneha, ko avtorjevo delo izgubi zadnjega bralca, nam bodo sodili po tekstih. Tehnica se ne bo nagnila na eno ali drugo stran ne glede števila napisanih knjig, ne glede števila prodanih knjig, marveč na – recimo temu pogojno - vztrajnostni moment, substanco, presežek tekstov, kakor vam je ljubo. Kot avtor se poslužujem vseh meni dostopnih skrivnih zvarkov, nasvetov in zvijač, da bi se dokopal do zavesti, ki posreduje tekste z omenjenimi kvalitetami. Stanje in čas, v katerem ustvarjam, so temu početu včasih naklonjeni, večinoma pa ne. To stanje je moč opisati s šumenjem radia. Radio igra, zvok je nemogoče preslišati, a frekvenca ni natančno naravnana in med prasketanjem in izkrivenčenimi šumi je moč le tu in tam razbrati kako besedo. Za poezijo je torej potrebno imeti dober (notranji) sluh. To je predispozicija. Da slišiš te besede, večinoma nepovezane ali vsaj nedorečene, kako se širijo skozi prostor in čas. Pesnenje se prične na tej točki, kajti vse, kar je pred njo, je dano (od radia, vsekakor). Pesnik sestavlja razbitine v novo celoto, šiva cape, zleplja delčke antičnih amfor, celi rane, radira, maže, stika. Ponekod bo končna pesem imela več veze z nikoli do konca slišanimi predlogami, drugič manj, a v poeziji ne gre za posnemanje. In vsaj v mojem primeru ne gre za mojo osebno zgodbo. Mislím, da je ta nezanimiva in s stališča poezije nepomembna. Podatek, kot kateri izmed mojih jazov se v tem trenutku identificiram (ali prezentiram), bralca ne bo pripeljal nič bliže tekstov, ki so se zapisali moji roki. Kvečjemu obratno, identifikacija pesnikove biografije z jazom njegove poezije v najboljšem primeru podpihuje nerazumevanje in nedostopnost poezije, je bergla zaspanih šolnikov in tistih, ki v literaturi ne iščejo ne presežka, ne užitka, marveč terapevtski nasvet. Da je poezija s tem v času množičnih medijev in vse hitrejše cirkulacije informacij in impulzov, ki nas bombardirajo od vsepovsod, potisnjena v neko, sicer že od prej ne ravno neznano butično vlogo, je jasno. Te vloge ne obžalujem, kar pa me ne odvrča od določenega uporniškega instinkta. Festivala *Dnevi poezije in vina* in *Fabula* razumem (tudi) v kontekstu omogočanja užitka iniciranih konzumentov poezije v višjih dozah od običajno in v sizifovem pritegovanju pozornosti ravnodušnih.

SODOBNOST: *Generacija.* Imate občutek, da pripadate določeni generaciji? Kako bi opisali njene glavne značilnosti? Se vam zdi, da je bil prodor Beletrine v javni prostor

dovolj hiter, dovolj uspešen? Je to to, ali lahko pričakujemo še kaj več? Kako bi odgovorili tistim, ki trdijo, da je Beletina prevzela Društvo slovenskih pisateljev?

ŠTEGER: Pripadam generaciji, ki nima skupnega estetskega imenovalca, jo pa seveda opredeljuje širši, ekonomsko-politični kontekst. Je generacija, ki je pokasirala nezavidljivo tranzicijsko dediščino, ozračje, napolnjeno z bitkami za goli obstanek, krčenje (založniškega, medijskega, strokovnega) prostora, neizvestnost, strah. Na to je, v skladu s številnimi slovenskimi historičnimi vzgledi, reagirala z vrtičkarstvom, tvorjenjem familiarnih celic, ignoranco, netolerantnostjo. Dandanes ima že skoraj vsak svoje zasebno društvo, tiska svojo revijo in knjige, prireja branja, organizira promocije v tujini. To je seveda sijajno. In vsakdo, prav vsakdo od ljudi, ki se trudijo okrog literature, je po svoje dragocen. Prepričan sem, da slovenski sociologi književnosti še nikoli v zgodovini niso imeli toliko dela, kot danes. Problem je seveda ta, da velikost trga in ozkosrčnost širšega (ne le političnega) konsenza zelo hitro limitira taka početja. In po dolgih letih požrtvovalnega vihtenja krampa se izmuči še vsak tako zagrižen brigadir. Mnogi postanejo v svojem razočaranju paranoični, destruktivni ali pa odnehajo, kar je izjemna škoda za naš kulturni prostor, naše počutje v tem prostoru. Kar zadeva Beletino in ostale zbirke Študentske založbe (Časopis za kritiko znanosti, Koda, Scripta, Claritas) lahko le rečem, da smo se komaj dodobra ogreli, da ustvarjamo strastno, ker verjamemo v kvaliteto čisto vsake knjige, ki jo izdamo. Na vaše zadnje vprašanje lahko odgovorim le z opombo, da so še tako iracionalne in abotne teorije zarot vedno bile orožje nesposobnih za ohranjanje starih privilegijev.

SODOBNOST: *Poezija*. Kakšna usoda čaka poezijo v stoletju, ki je pred nami? Predvsem na tej strani Alp, kjer je dolgo bila obžarjena z napol božansko svetlobo. Ali biti pesnik v času, ko poezija ni več v samem srcu narodove domišljije, ampak že kar malo čudaška dejavnost, še zmeraj pomeni, da se pesnik uresničuje ne le osebno, ampak prispeva nekaj dobrega in pomembnega tudi k zakladnici jezikovne skupnosti, ki ji pripada? In kaj je tisto »dobro« in »pomembno«, kar upravičuje natis sto petdesetih pesniških zbirk na leto, večinoma seveda ne vrednih večje pozornosti?

ŠTEGER: Ali ima naš narod po letu 1991 neko skupno *domišljijo*? Ali Slovenci, če govorim z Gastonom Bachelardom, skupno – *sanjarimo*? V to močno dvomim, če že, sanjarimo kvečjemu šuštenje bankovcev, a v tem se naš sen ne razlikuje od sna Švedov ali Avstralcev. Srce, o katerem govorite, je zakrknjeno, in če pesniki ne pišemo zanj, za koga potem pišemo? Osebno mislim, da pišem zmeraj tako za žive, kot tudi za mrtve. Ko pišem, stopam hote ali ne v razmerje do predhodnih tradicij.. Nemogoče je pisati izven tega, kar je bilo že napisano. Teksti nastajajo zmeraj tudi kot komentar že napisanega, kot komentar arhiva, ki je kanon slovenske književnosti. Posamezni deli tega kanona, posamezne pisave, posamezne pesmi ali celo zgolj verzi, so za bralca v določenem trenutku lahko scela zavezujoči. Poleg drugih ima pesem v sebi oscilatorno gibanje med hkratno afirmacijo in negacijo tradicije, gibanje, v katerem poskuša avtor izničiti fizični čas in s pesmijo postaviti v svet nekaj, kar ima drugačno trajanje, kot je njegovo biološko življenje. Ali lahko takšen akt komu kaj da? Mogoče. Recimo podobnim čudakom, kot sem sam.

SODOBNOST: *Duh časa*. V predlanskem pogovoru za Sodobnost je Matej Bogataj med drugim izjavil, da imamo »danes opravka s ponovnim kroženjem, da ne rečem recikliranjem kar počez vseh idej in form zadnjega nekaj več kot stoletja«, zaradi česar je

pisanje o literarnih delih veliko bolj zagatno, predvsem zaradi »količine avtopoetik, ki so v obtoku in med seboj hierarhično izenačene, enakovredne«. Skratka, ker ni več ene same, dominantne avtopoetike, je nemogoče ali silno težko razrešiti vprašanje kriterijev. Vaš komentar?

ŠTEGER: Vsaka generacija, vsak posameznik v vsaki generaciji, mora na novo iznajti toplo vodo, izumiti kolo, odkriti, kar je že od nekdanj tu. Tistim, ki so časi teh mini privatnih čudežev vstopanja in odkrivanja odtekli z Ljubljano, gledajo na to dogajanje z razumljivo distanco. Po drugi strani je pa tudi res, da se vračanje enakega dogaja v zmeraj drugačnih konstelacijah. V literaturi se premiki merijo v najbolj subtilnih odtenkih. Kdor hoče ognjemet, naj gre na veselico. Kdor pa hoče hierarhij, drugačnih kot so zasebne, naj se raje poda v diplomacijo, cerkev ali vojsko.

SODOBNOST: *Literarna zgodovina*. Ob izidu Slovenske književnosti III (DZS, 2001) smo bili priče poplavi kritik na račun avtorjev posameznih poglavij kot tudi uredniškega koncepta celote. Do neke mere je to seveda normalno, pa vendarle: Kako zanesljiva se vam zdi literarna teorija v odnosu do literarnih dogodkov, recimo, zadnjega desetletja? Ali mora zmeraj biti tako, da lahko šele znanjci popravijo napake in zmotne sodbe, ki smo jih zagrešili, ker nismo razumeli pravih namenov svojih ustvarjalnih sodobnikov, ali ker nismo imeli ustreznega vatla za presojo njihovega dometa? Je splošno negotovost glede relevantnosti sodobnih tekstov večja, kot je bila v preteklosti, in če je, zakaj?

Ne skrbi me negotovost, marveč prej gotovost posameznih recenzentov. Kot pesnik si ne želim novih Vidmarjev, želim pa si pozornih bralcev, ki bodo premislili svoje šablone in se čim bolj individualno - tako glede okusa in interpretativnih pristopov - opredeljevali do tekstov.

SODOBNOST: *Kultura države, kultura v državi*. Država namenja kulturi iz leta v leto manj denarja. Celo iz krogov Ministrstva za kulturo je slišati, da je bila kultura v Sloveniji predolgo in preveč razvajana. V širši družbi vedno bolj prevladuje prepričanje, da je dobro in torej skromne podpore vredno le tisto, kar je tržno (relativno) uspešno. Nič nenavadnega torej, da imajo oblastniki več poslušalca za nogomet, smučarske skoke in podobne reči kot za krhke, »nekoristne« plodove elitne kulture. Da ne omenjamo sponzorjev iz vrst gospodarstva. Kako dolgo, mislite, se mora nadaljevati ta trend, preden bo razdejanje na področju slovenske kulture postalo očitno?

Ob vašem vprašanju se čutim postisnjenega v kot. Imam dve možnosti za pobeg: a) Se pridružim vašemu in občemu negotovanju, ki je sicer glede na razmere večinoma upravičeno, naricam, plavam in čakam, da me bo ob upornem negotovanju doletela čast, da bom privzdignjen v višji subvencijski razred t. im. happy few, torej tistih, ki imajo še vedno premalo, da bi delali, kar se jim zaljubi, a vsaj lahko živijo nad eksistenčnim minimumom in večinoma počnejo reči, ki jih veselijo. In b): poskušam nekakšno zgodbo o uspehu, probleme finansiranja omenjam le mimogrede, predvsem skozi mednarodne uspehe ustvarjam vtis zvišane vrednosti, dvigam dim, veliko dima, potem pridejo na vrsto plesalke in razni cirkuški instrumenti. Cilj pobega a in pobega b je enak: zagotoviti prostor zase. In v tem vidim srčiko problema: pomanjkanje minimalnega konsenza med vsemi, ki soustvarjamo literaturo pri nas. Dokler se ne bomo med sabo dogovorili, kaj je spodnji rob, ki nam še dovoljuje kot skupnosti individualcev kvalitetno prihodnjost, bodo lahko instance

moči igrale z vsemi dokaj predvidljivo igro mačke in miši. In dokler tega minimalnega konsenza ne bo poleg načelne tudi na izvedbeni ravni, (recimo ustanovitev agencije za promocijo slovenske literature, dogovora o minimalnih avtorskih honorarjih, sprostitev davčne politike, tesnejša povezava umetniških praks in šolstva, itd.), v naši družbi ne bo tretje poti. Ne bo skrivnih nihajnih vrat v zidu. Zaenkrat ostajamo vsi skupaj zagozdeni v kotu. Kajti alternativa ni a ali b, entweder-oder, opera ali planica. Kakor hitro zastavimo vprašanje na ta način, smo zrušili poleg stare še novo velikanko in že v preddverju zamašili usta solistom.

SODOBNOST: *Globalizacija.* S kakšnimi občutki vas navdaja globalizacija? Kaj nam prinaša dobrega in kaj slabega? Ali je zaton malih jezikov, kakršen je slovenščina, neizogiben in bodo naši vnuki, morda že naši otroci, brali in pisali predvsem v popačeni mednarodni angleščini, nekakšni latinščini novega tisočletja? Bi se vam zdelo tragično, če bi preživeli kot fizični osebki, izginili pa kot narodna skupnost? In kako se lahko ubranimo pred usodo, kakršni v preteklosti niso utekle niti številčnejše in močnejše nacionalne skupnosti? Ali pa bo za nas poskrbel kar proces homogenizacije znotraj Evropske skupnosti, ki utegne še okrečiti želje po diferenciaciji?

Ne bojim se za goli obstoj jezika, v katerem pišem, skrbi pa me za njegov razvoj, njegovo notranjo pestrost in prožnost. Na področju jezika znanosti in tehnologij je bitka tako rekoč izgubljena ne le za nas, marveč tudi za številne neprimerno številčnejše jezike. Nemški, francoski in japonski astrofizik, ki, recimo, delajo na skupnem projektu, bodo komunicirali v angleščini in njihovi izsledki bodo objavljeni večinoma zgolj v angleščini. Tudi če bi zaposlili pol našega prebivalstva kot aktivne prevajalske sile, nam ne bi uspelo sproti posloveniti (kaj šele prebrati), kar sproducirajo nepregledne množice strokovnih revij, zbornikov, simpozijev in spletnih klepetalnic, ki brbotajo v znanstvenih krogih 48 ur na dan. S tem seveda izgubljam določene nianse jezika, terminologijo, diskurz, s tem pa slabimo naš jezik. Za področjem eksaktnih znanosti in tehnologij so glede slabljenja na vrsti duhovne vede. Tukaj zaenkrat sorazmerno zadovoljivo pariramo. Pravzaprav je Slovenija prav v zadnjih dvajsetih letih naredila pri humanističnih vedah v smislu prevodne literature izjemen napredek. V tem času je bila prevedena kopica temeljnih del z različnih humanističnih področij, brez izdaj nobena sodobna zahodna družba ne more zares samozavestno in samozavedno obstajati.

SODOBNOST: *Literarna scena.* Kakšna se vam zdi trenutna slovenska literarna scena? Nekateri (poklicni?) nergači zatrjujejo, da ni kaj prida drugačna, kot je bila v svojih najhujših časih. Osebne zamere naj bi se vrstile po dnevnem redu, prijatelji v medijih drug drugega trepljajo po ramenu, neprijetni tekmeci so omalovaževani ali največkrat zamolčani, vse preveč je samozvanih in z ožjim konsenzom ustvarjenih »genijev« in vse premalo poštene in tehtne kritiške presoje njihovega dela, posamezniki in ožje skupine se pehajo v ospredje z vsemi sredstvi in vse prepogosto na račun drugih, premalo je medsebojne strpnosti in načelne pripravljenosti, da se spoštujejo pravila igre, literarni zgodovinarji kot da živijo na drugem planetu itd. Je res tako hudo? Ali nemara še huje?

Literarna scena je izjemno raznovrstna. In kar je zelo pomembno: poleg Ljubljane se ponovno revitalizirajo ali tvorijo na novo druga okolja, ki kažejo določen redni interes za literaturo in njene reprezentativne oblike, Maribor, Murska Sobota, Koper, Novo mesto,

Ptuj, da naštejemo nekatere. To je nujno in država in lokalne skupnosti bi take pobude morali nujno bolj podpirati. Po drugi strani po naših uličicah pohajkuje vse več tujih gostov, čeprav se na njihovo prisotnost še nismo dodobra privadili in je marsikateremu četrtipoklicnemu posredniku književnosti v preobleki knjigarja ali knjižničarja še vedno čudno gostiti avtorje, ki ustvarjajo, recimo, v nizozemščini ali bengalščini ali madžarščini. In če je tako pri njih, je pri širši publiki seveda še slabše. A verjamem, da je to stvar časa in spremenjenih navad. Vse ostalo, kar omenjate, je sicer neizbežen sestavni del literarnega življenja, a po svojem bistvu spada za gostilniški pult ali, v najslabšem primeru, na predzadnji strani družabnih kronik, zato ga kar tam pustimo.

SODOBNOST: *Slovinci in svet.* Če govorimo o prodoru slovenske literature v svet, ima poezija nedvomne prednosti. Prevajanje in tiskanje romanov zahteva velik finančni vložek in tveganje, ki ga velikokrat ne odtehta niti skromna dotacija Trubarjeve fundacije. Medtem pa obstaja dovolj revij, ki so pripravljene natisniti tri, štiri pesmi, še posebej če v zameno kaka slovenska revija natisne nekaj pesmi »njihovih« avtorjev. To je seveda povsem legitimno (in morda najboljši način za širjenje poezije), toda kako verodostojna je pravzaprav »prisotnost« slovenskih pesnikov v tujih jezikovnih prostorih (če izvzamemo dva ali tri)? Kako daleč seže njihov vpliv in koliko izvodov na tujem izdanih zbirk se znajde v rokah domačih bralcev, da ne omenjamo kupcev? Če bi vas nekdo pooblastil, da v letu ali dveh organizirate optimalno promocijo slovenske literature na tujem, kako bi se lotili zadeve?

Literatura je maraton želv in če, kot v primeru slovenske literature, ni daleč na okrog nikakršnih Ahilov, so rezultati pičli. Popolnoma nedopustno je, da nimamo profesionalne agencije, ki bi sistematično delala na posredovanju slovenske literature na tuje. V ustanovitvi tovrstnih institucij, ki drugod bolj ali manj uspešno opravljajo svoj namen, so nas prehiteli že številne druge nacije, na katere je marsikateri slovenski literat do pred kratkim gledal zviška. Celo veliki jeziki in znane literature kot je italijanska, nemška ali španska imajo svoje redne programe za podporo prevodov in mreže za plasma svojih avtorjev v svetu, ki ga vsepovsod dominira angloameriška proizvodnja. Tovrstna agencija mora biti vodena od ljudi, ki sami niso avtorji, na razpolago mora imeti razumna sredstva in delovati dolgoročno in strateško v povezavi z vsemi že obstoječimi posredniki slovenske literature. Tako majhni smo, da ne smemo izgubiti nobenega od njih, a potreba po instituciji, ki razpršen trud številnih društev in založb nadgradi, je v nepovpijoča. Če pa bi me nekdo pooblastil, da v letu ali dveh organiziram promocijo slovenske literature, bi poleg ustanovitve tovrstne institucije izgnal za dve leti iz države vsaj dvesto slovenskih avtoric in avtorjev s štipendijami za bivanje in ustvarjanje v deželi po njihovi izbiri. Mislim, da bi torstna izkušnja streznila marsikatero vročo slovensko glavo hkrati pa obogatila ne le mrežo stikov (v smislu omenjenega daj-dam), marveč tudi našo literaturo v bolj substancialnih plasteh. Po drugi strani pa bi si tudi številni od njih, ki pri nas na literate gledajo kot na (ne)nujno zlo, po dveh letih zaželeli njihov povratek. Razlog? Preveč dolgočasno bi bilo.

SODOBNOST: *Kakšna literatura?* Ali je v času agresivnega trženja in prisile k čim večji odmevnosti v javnosti zahteva po literarni odličnosti res potisnjena v ozadje? Kako določljiva (in pomembna) je meja med »resno« literaturo ter hitro prebavljivo in dopadljivo instant produkcijo besedičenja, ki bralca ne povzdiguje, ampak ga kvečjemu razbremenjuje? Literatura kot kratkočasna zabava ali literatura kot umetnost – kaj je

pomembnejše? In če literatura kot umetnost – kakšna umetnost? Zgolj umetnost zaradi umetnosti ali namenjena neki drugi, drugačni funkciji? Kateri?

V zadevah knjige sem fatalist. Verjamem, da je vsakemu od nas v srčki namenjenih le par knjig. Knjig, ki nas zapečatijo, ki nam dajo nekaj, brez česar bi bilo naše življenje neprimerno bolj ubožno. Naloga desetletij branja je, da najdemo teh par knjig. Ne iščemo jih za druge - četudi jih z drugimi včasih tudi delimo - marveč zase. In če med tem iskanjem mimogrede preberemo kakšno kuharsko knjigo, *Samoroga* Petra S. Beagla, biografijo Madonne, za pol tovornjaka Alanov Fordov, knjigo o gobah, *Naredi sam* in tako dalje – ne more škoditi. Ali pač?

Vprašanja: Saša Brajnik, Metka Peserl